

Szent Márton kolostorai

HORVÁTHY PÉTER

Született 1951-ben Budapesten. Iskoláit Esztergomban, majd Budapesten végezte. 1978-ban az ELTÉ-n matematikai-fizikából doktorált, azóta Nyugat-Európában él. 1990-től kezdve a tours-i egyetemen tanít. Az elméleti fizikán kívül kultúrtörténettel is foglalkozik.

A barbár népek pörölycsapásai alatt recsegve-ropogva, de állt még a Római Birodalom a 4. század második felében. A limes védelme azonban egyre nehezebb feladat elé állította a legiókat. Így került Martinus is a pannóniai Savariából az észak-kelet-galliai lovas garnizonhoz. Amiens városkapujánál egy fagyos téli napon, köpenyének felét egy didergő koldusnak adta. Rákövetkező éjjel álmában Jézust látta, fél köpenyébe burkolódzva. Másnap megkeresztelkedett; megkapta az obsitot, majd Szent Hilariushoz, Poitiers püspökéhez ment. Az ariánus eretnekekkel folytatott teológiai vitáival, de még inkább térítéseivel és szent életével hamarosan nagy hírnevet szerzett. 360 körül Ligugé-ben — Poitiers-től két mérföldre — megalapította a nyugati világ első kolostorát.

371-ben Tours — latin nevén Caesarodunum — lakói püspököknek választják Mártont, aki ezen a vidéken folytatja ezután csodákkal tarkított térítéseit, kiérdemelve a Gallia Apostola elnevezést. (Az igazsághoz tartozik, hogy ez nemcsak templomok és kápolnák építését, de bálványok és pogány szentélyek ledöntését is jelentette.)

A késő római-kori város életét túl mozgalmasnak ítélvén Márton rövidesen két kilométerrel távolabbra húzódik, ahol Szent Gattianus barlangja mellett megalapítja a Marmoutier (Major Monasterium) kolostort.

Egyházmegyéjének nyugati csücskében, a Loire menti Candes városában éri a halál, 397 őszén. Test-ereklyéért a ligugé-i és tours-i szerzetesek vetélkedtek; az előbbieket álmát kihasználva az utóbbiak a tetemet az éj leple alatt bárkán Tours-ba vitték.

Mi történt Szent Márton életének színhelyeivel az elmúlt tizenhat évszázad során?

A ligugé-i kolostor

A régészeti feltárások tanúsága szerint a Clain folyócska partján álló ligugé-i kolostor egy gallo-római villa átalakításával keletkezett, még 370 előtt. Ugyancsak 4. századi a jelenleg is megtekinthető „martirium”. A 7. században új bazilikát emeltek, amelynek hajdani jobboldali kereszthajója a mai torony alapzatát képezi. Szent Márton 4. századi szentélyének apszisa és zománcozott kerámia padlótere, valamint a 7. századi bazilika kriptája ma is megvan a 15. században épült Szent Márton-templom hajója alatt. A késő gótikus stílusú templom kapujának egy reneszánsz faragása a köpenyét kettévágó szentet ábrázolja.

Háromszáz éves megszakítás után a múlt század közepén négy solesme-i bencés szerzetes érkezésével újraindult a kolostori

Szent Márton tours-i
sírja

élet. A mai épület régi és új ötvözet: a gótikus kerengőt és a kerek tornyot — amelyben 1524-ben Rabelais lakott — modern épületek veszik körül. A szerzetesek létszáma negyven körül van; kerámiáik és gregorián lemezfelvételeik révén ismertek ma a világban.

Márton Candes-ből ellopott holttestét tours-i tanítványai a keresztények városfalon kívüli temetőjébe temették. Mint életrajzírója, a klasszikus műveltségű Sulpicius Severus elmondja, a temetésre hatalmas tömeg gyűlt össze, amely himnuszokat énekelve kísérte — nem a halottat végső nyughelyére, hanem a Boldogot apotheozisára.

Szent Márton sírja a középkor egyik legfontosabb búcsújáróhelye lett, amelyet zarándokok ezrei kerestek föl. (Egy 813-ban tartott zsinat a tours-i zarándoklatot a rómaival és jeruzsálemival azonos rangra emeli.) Sikerét kedvező földrajzi helyzete is növeli: erre visz ugyanis az út Compostellába, Szent Jakab sírjához.

Szent Márton hamvai fölé Szent Briccius, tanítványa és követője a püspöki székben, emelt először bazilikát. Szent Perpetuus 470-ben — az Aquitániát uraló vizigótok zaklatásai közepette — a szerény épületet hatalmas, a szent hírnevéhez méltó bazilikává építi át. Ennek leírását Tours-i Szent Gergelynél találjuk: „A bazilika 160 láb hosszú és 60 láb széles volt; magassága 45 láb. Az épületnek összesen 52 ablaka, 108 oszlopa és 8 kapuja van.” A falakat aranyalapú mozaikok díszítették; a kortársak a falfestmények szépségéről is megemlékeztek. A szent szarkofágját fedő márványlap egy töredéke ma is megvan: kereszt díszíti, amelyről láncon az Alfa és az Ómega lóg.

Az 5. század végére a frankok és vizigótok harca vet árnyékot. Győztes csatája után Clovis frank király áttér a keresztény hitre, Anastasius bizánci császár pedig konzullá nevezi őt ki. Tours-i Szent Gergely leírása szerint Clovis a Szent Márton-bazilikában ölti magára a császár által küldött bársony tunikát, és helyezi a fejére a diadémot. Clovis 511-ben bekövetkezett halála után ide vonul majd vissza özvegye, a kegyes Clotilde királynő. A elkövetkező véres időszakokban Szent Márton-temploma keresett és tisztelt azilum.

Caesarodunum temploma 559-ben leégett, helyette Tours-i Szent Gergely emelt újat. Az 591-ben felszentelt templom falát mozaikok, márvány és freskók díszítették, amelyek Szent Márton életének kiemelkedő epizódjait mutatták be. Gergely — akit 573-ban választanak Tours püspökévé — 591-ben írja meg a kor történelmének becses dokumentumát, a *Frankok történetét*.

A Szent Márton-bazilika

A Szent Márton-bazilika a meroving kor jelentős vallási központja, amelyet a zarándokok — köztük királyok — adományai gazdagítanak. A szent arany ereklyetartóját Szent Eloi — Dagobert király aranyművese — készíti. (Az ereklyetartó — akárcsak Szent Eloi híres, valaha Saint Denis-ben őrzött kétméteres tömör aranykeresztje — mára sajnos elveszett.) Az apát rangja elhomályosítja a püspökét. A kolostor nem veszi át Szent Benedek reguláit, kollégiumát nem szerzetesek, hanem kanonokok alkotják.

A bazilika központja és iskolája a karolingok alatt éli virágkorát.

A 8. század utolsó éveiben Alcuin, Nagy Károly angolszász származású minisztere lett az apát. Tovább özönlöttek a zarándokok. A bazilikát házak, fogadók, kolostorok veszik körül. „Ó Város! nem szűk falaid tesznek téged nagygyá, de Szented ad Néked fényt s dicsőséget!” — írja Alcuin. Innen indul 800-ban római koronázásra Nagy Károly. Elutazása előtt váratlanul meghal hitvese, Luitgarde, akit a bazilika — ma is álló — Nagy Károly tornya alá temettek.

Alcuin tevékenysége

Alcuin bevezeti a hét szabad művészet tanítását. Az oktatás enciklopédikus; a *Szentírás* mellett Vergilius és a csillagászat is tantárgy: „Míg egyeseknek a Szentlélek mézét osztom, másokat az antik diszciplínák borával részegítek. Van, akit a grammatika gyümölcseivel táplálok, van, akit pedig a csillagok csodálatos ragyogásával” — írja Alcuin Nagy Károlynak. Messze földre sugárzik a tours-i iskola szellemének fénye; teológiai professzorok, püspökök, érsekek indulnak innen szét a világba.

Alcuin könyvtárat alapít. Másolót Angliába küldi, hogy „hozzák el a paradicsom virágait”. Hiszen „könyvet másolni még a szülő művelésénél is többet ér!”. Az egyesített tours-i és marmoutier-i műhely a 9. század elejére ér a csúcspontra. Ebben az időben készült Nagy Károly arany iniciálés *Bibliája*, amely ma a tours-i városi könyvtár ékessége.

A karoling királyok sorra zarándokolnak ide, és nagy adományokkal köszönik meg az imákat és a szent közbenjárását. A 9. század közepétől a normannok több alkalommal is felperzselik a várost, és kifosztják a bazilikát. A 903-as utolsó normann inváziónak a kolostorral és a környező házakkal együtt huszonnyolc templom esik áldozatul. 918-ban megerősítik a városfalat; megszületik Châteuneuf.

A 9. század vége felé Erős Róbert, a Capeting-dinasztia őse szerzi meg a (laikus) apáti rangot. Capet Hugó (987) óta a francia királyok a Szent Márton-bazilika kanonokjai és (laikus) apátjai, akik beiktatásukon Nagy Károly *Bibliájára* tettek esküt. Maga a Capeting elnevezés is Szent Márton szerzeteseinek csuklyájára, a cappára utal.

Az új tours-i bazilika

Az ezredforduló építési láza Tours-t is megérinti: az új bazilika 1014-ben készül el. Ez a méreteiben minden korábbinál hatalmasabb épület lényegében a francia forradalomig állt, és mintaként szolgál a compostellai útvonal számos temploma számára. A ma is álló Kincses-(Óra)-torony és a lebontott Szent Miklós-torony közt nyílt, nyugati irányban, a hármass bejárat. A főkapu fölötti dombormű a köpenyét kettévágó szentet mutatta.

A 11. század során Tours újra jelentős intellektuális központtá emelkedett. A Hódító Vilmost a hastingsi csata (1066) után Angliába követő szerzetesek nagy része Marmoutier-ből származik. A 12. században az iskola a Szent Gatianus-katedrálishez költözik át. Ha tanítási központként csökken is a jelentősége, a történelmi tanulmányokban továbbra is fontos szerepet játszik: egy kanonok

ezer soros versben örökíti meg Szent Márton életét és csodáit; megírják Touraine Nagy Krónikáját.

Szent Márton sírját a pápák is gyakorta látogatják. Itt hirdeti meg II. Orbán a kereszteshadjáratot 1096-ban; a 13. század végén Szent Márton Kollégiumából választják IV. Márton pápát.

A katedrális újjáépítése

1130-ban Hildebert de Lavardin, Tours érseke megkezdi a katedrális újjáépítését. Az eredetileg román stílusú — még befejezetlen — templom 1166-ban részlegesen leég; teljes újjáépítése csak a 13. század második felére fejeződik be, magától értetődően már gót stílusban. Különösen érdekesek a — ma is megcsodálható — festett üvegablakok, amelyek a Genezis, a Passió és Szent Márton életének főbb mozzanatait mesélik el.

A kolostor az elkövetkező időkben is jelentős szerepet játszik. Scriptoriumából gyönyörű kéziratok sora kerül ki. Kalligráfiája adja majd a mintát az első nyomtatott betűhöz. Az egyik első ősnyomtatvány — az 1496-ban, Tours-ban nyomtatott jelenetek Szent Márton életéből — szintén a tours-i városi könyvtár becses kincse.

1323-ban Szent Márton fej-ereklyéjét sírjából kiemelve külön arany tartóban mutatják be. A bazilikába temették az 1396-os nápolyi csatában, Zsigmond királyunk oldalán török fogságba esett Boucicault marsallt is. 1454-ben a százéves háborúban győztes VII. Károly a szent testét a főoltár mögé épített emelvényen helyezi el, amelyet fia, XI. Lajos ezüst kerítéssel vesz körül. Eredetileg ide szánta Jehan Foucquet, a 15. század nagy tours-i festője VII. Károly ma Párizsban őrzött portróját.

A Szent Márton-bazilikában rendezik meg 1457. december 30-án V. László királyunk gyászmiséjét, aki VII. Károly francia király Magdolna nevű lányát vette volna feleségül, ha váratlanul meg nem hal. 1459-ben Ockeghem, a 15. század egyik legjelentősebb zenésze nyeri el a kolostor kincstárnokának hivatalát. Szent Márton sírja előtt volt VIII. Károly és Bretagne-i Anna két gyermekének gyönyörű fehér márvány reneszánsz síremléke is, amely ma a katedrálisban csodálható meg.

A vallásháborúk korában

A 16. században fellobbanó vallásháborúk tetemes kárt okoztak: 1562-ben a hugenották valamennyi tours-i kolostort kifosztják. Nemcsak a ma is álló Óra-torony kincsei vesznek el, de Szent Márton ereklyetartóját is máglyára vetik és beolvasztják. Szent Márton koponyájának és jobb karjának egy-egy darabja megmenekül; a kart ma a Szent Gatianus-katedrálisban, koponya-darabját pedig az új Szent Márton-kolostorban őrzik.

1565-ben Ronsard, a Plejád-kör költő-fejedelme kap kanonoki stallumot a Szent Márton-kolostorban. Ritkulnak a csodák, diszkrétebbé válik a szent jelenléte; apad a zarándokokon is.

A katedrális pusztulása

A 18. század vége a bazilikát leromlott, helyenként veszélyes állapotban találja; renoválását épp 1789 tavaszán határozzák el. A forradalom kitörésével a pogány templomok döntőgetőjének temetkezési helyét is utoléri a végzet: 1792-ben a konvent a kápta-

lant feloszlatja. A bazilika plébánia-templom lesz, majd istállónak használják. Boldog-boldogtalan rombolja, pusztítja. Kilopják a boltívek vas tartóit, a tetőből az ólmot. A messze földön híres, 1745 sípos orgona is „eltűnik”. 1795-ben a bazilika teteje beszakad. 1798. november 11-én — Szent Márton napján — puskaporral robbantanak fel egy mellékhajót: ez a hírhedt „Szent Márton csokra”. A romos épületeket 1802-ben lebontják, a területet felparcellázzák. A többszáz éves, faragott köveket, mint építőanyagot jó pénzen eladják. Hajójának helyén ma utca vezet, másfél évezred történelmét csak két árva torony és a házakba itt-ott beépült faltöredék idézi.

Márton sírját a múlt század hatvanas éveiben újra megtalálták. Mozgalom indult a bazilika újjáépítéséért, de azt az állam és a város nem engedélyezte, mivel „megzavarná a kolostor helyén kialakult kereskedő-negyed életét!” 1885-ben dőlt el a harc: a sír fölé — az eredetinel jóval kisebb méretben és ahhoz képest kilencven fokkal elforgatva — neobizánci stílusú templomot építenek.

A Marmoutier-kolostor

A Szent Márton által a Loire folyó északi partján alapított Marmoutier-kolostor eredetileg — a keleti remetelakok mintájára — a puha sziklába vájt barlangokból áll. A sziklafal egy része a középkorban leomlott; néhány barlang — köztük „Szent Márton pihenője” — ma is áll. Tanítványainak sírját — a hagyomány szerint — a Hét Alvó-barlangja őrzi. A szent által „csodálatos módon a sziklába vájt kút” vize a szembajokat gyógyítja. A kolostor már Szent Márton idejében is könyvmásolással foglalkozott.

853-as portyázásuk idején a Loire-on fölvtorlázott normannok 126 szerzetest gyilkoltak le; az épületeket felgyújtották. 1000 körül a Cluny reform befolyása alá kerül Marmoutier. Ekkor kezdődik az aranykor: a kolostor „Nyugat Cluny-jévé” fejlődik. A 11. század derekán hatalmas építkezésbe fognak. Hogy sírhelyüket biztosítsák, a feudális urak egymással versengve tesznek nagyobb-nál nagyobb adományokat. A szerzetesek dormitóriumát például Hódító Vilmos, refektóriumát pedig felesége, Mathilde építette. Az új kolostor-templomot 1096-ban szentelte föl II. Orbán pápa. Oroszlánszívű Richárd halála (1198) után a franciák visszaszerzik Touraine-t Richárd öccsétől, a rosszhírű Földnélküli Jánostól. A 13. század elején építi Hugues des Roches apát a kolostor — ma is meglévő — kapuját (Ő építette a komolyzenei koncertjeiről híres meslay-i csúrt is.)

A 14. századi templom

A 14. században épült gótikus kolostor-templom hatalmas méreteiről volt híres, amelyben — a kortársak szavával szólva — „táncra perdülhetne a (tours-i) katedrális”: hossza 127 méter, főhajója 14 méter széles volt. Két magas tornya közt helyezkedett el a hármás portálé. A déli kapu timpanonja Szent Márton álmát mutatta. A portálé fölött a szentek szobrai, afölött pedig hatalmas rózsablak volt. Az óriási főhajóban 24 oszlop tört az égre. A ke-

reszthajó viszonylag rövid volt; a szentélyt sugarasan elhelyezett kápolnák vették körül.

A 15. század óta a kolostor jelentősége folyamatosan halványodott; a 16. század már a harácsoló laikus abbék kora volt. A százéves háború pusztításai következtében a kolostor is elszegényedett. 1562-ben a hugenották „három szekerre való arany- és ezüst ereklyét és gazdagon hímzett miseruhát raboltak el. A könyveket elégették és szétszaggatták, a templom festett üveglakait és az orgonát összetörték”.

A 18. században Richelieu bíboros a kommandáns abbé. A mauristák reformja után a kolostor új erőre kap: a korabeli források mint „a francia királyság legnagyobb és legszebb kolostorát” említik.

Marmoutier haláltusája

Mikor a nemzetgyűlés feloszlatja a szerzetesrendeket, a kolostor lebontásának gondolata még föl se merül. Az épületekben a hadsereg önkénteseit helyezik el. Hanyagság és fosztogatás eredményeként megkezdődik Marmoutier haláltusája. Először a tetőzet ólom-anyagát lopják el, majd a köveket. (...) VII. év Fruktdor 15-én 15000 frank (!) készpénzért kótyavetyélik el a hatalmas birtokot. 1818-ban bányában használatos robbanóanyaggal döntik le a templom még álló oszlopait. A Hét Alvó-barlangjában juhokat tartanak; Szent Márton-kútjára sörfözde települ. (...) 1839-ben a Sacré Coeur kongregáció megvásárolja a romos területet, és ide telepíti ma is működő iskoláját.

A Candes-Saint-Martin-templom

A Loire és Vienne folyók összefolyásánál álló Candes-Saint-Martin templomát — miután a pogányok szentélyét ledöntötte — maga Szent Márton alapította. Védőszentje a római legionárius-mártír, Szent Mór volt. A legenda szerint a mezőn, ahol Szent Mórt és legionárius társait kivégezték, a füvek is vért sírtak, amelyből maga Szent Márton gyűjtött össze egy fiolányit.

A nagy püspök halálának helyszínét zarándokok tömege — köztük királyok és királynék — kereste föl a középkor során. A 4. századi kápolna a 12. század végére erősen megrongálódott. Ekkor kezdték meg az új — Plantagenet-gótikus stílusú — templom építését. Az építkezés során megtalálták a szent ciliciumát és haját, valamint a mártírok vérért tartalmazó fiolát (amely ma is megvan). Szent Márton cellájának helyén kápolna épült.

Az Oroszlánszívú Richárd sírjától pár kilométerre fekvő, latin kereszt formájú épület a román és csúcsíves stílus keveredő jegyeit viseli. Portáléja különösen érdekes. A százéves háború során a garázdálkodó rablóbandák elleni védekezésként a templomot részben erődítménnyé alakították.

A legenda szerint mikor a szerzetesek Szent Márton tetemével Candes-ból Tours-ba eveztek — bár november volt — kiszökdültek a mezők, virágba borultak a fák, daloltak a madarak a Loire mentén, amerre a bárka elhaladt..